

ФЕНОМЕН ПОЕТИЧНОГО МИСЛЕННЯ О.ФЕСЮКА

Олександр Артемович Фесюк – талановитий поет і художник, що належить до знаних письменників запорізької землі. Його літературна спадщина (переважно російською мовою) і нині залишається недостатньо дослідженою й не до кінця пошанованою, тому потребує детального розгляду, оскільки проблемно-тематичний діапазон творчості митця напрочуд багатогранний [4, с. 6].

Друкуватися поет почав 1961 року. Перша поетична збірка “Переключка” (у співавторстві з О. Горевим) побачила світ у 1975 році, засвідчивши справжнє входження її автора в літературу. Друга збірка “Облака” (1993) виходить через 20 років. Наступні – щорічно: “Міра плати” (1993), “Моя Луна” (1994), “Горячий цвет” (1995), “Яблоко согласия” (1997).

Одночасно з’являються і численні публікації О.Фесюка в періодиці: газетах “Серп і молот”, “Правда”, “Труд”, “Мелітопольские ведомости” тощо. Разом із тим, митець виступає як публіцист, есеїст, літературознавець: пише критичні статті, рецензії, передмови до поетичних збірок сучасників, роздуми над новими книгами колег тощо. Свій творчий досвід і авторитет поет спрямовує на допомогу талановитій молоді.

Олександр Артемович також брав активну участь у громадському житті міста Мелітополь. З 1985 по 1991 рік він був головою Мелітопольського літературного об’єднання ім. П. Ловецького (саме з ініціативи О.Фесюка ЛІТО змінило назву “Таврія”). Цей період, за оцінками багатьох, був одним із найбільш плідних в історії літоб’єднання: в альманахах публікувалися твори мелітопольських авторів, видавалися авторські збірки тощо.

О. Фесюк, будучи вже визнаним літератором і членом Спілки письменників України, завжди з особливим душевним теплом і вдячністю згадував своїх наставників – Л. Вишеславського, Н. Ушакова, П. Антокольського. Проте, не можна визначити письменника, який би мав на нашого земляка безпосередній вплив, на цьому свого часу наголосив і сам поет: “Никому из них я не стремился подражать – всегда выбирал истинный для себя путь” [2, с. 4].

Дослідники творчості О. Фесюка у його поезіях вбачають “емоційно насичену інтелектуальність” [3, с. 97]. Поет майстерно володів засобами іронії й сарказму; варто відзначити також парадоксальність, афористичність окремих рядків і строф. Характерними є риторичність, тяжіння до внутрішньої полеміки. Такий спосіб думання визначає авторські прийоми: діалогічну побудову вірша, внутрішній монолог-суперечку, введення зустрічних внутрішньо-текстових реплік. У поезіях ця своєрідність виявляється й на лексико-синтаксичному рівні [6, с. 94]:

Как тяжело донашивать душу,
В которой надежда жила [4, с. 5].

Зазначимо, що поезію митця важко цитувати уривками. Це пов'язано, на нашу думку, як із “сюжетністю” вірша, так і з його поліфонічністю: автором здійснюється послідовне розгортання думки, де проявляються і взаємодіють різні точки зору, які охоплюють предмет всебічно, у притаманних йому суперечностях (при цілком визначеному авторському ставленні).

Найчастіше поет звертається до таких жанрів, як ліричний монолог, публіцистична полеміка-послання, поема, поетичний та психологічний етюд, елегія, вірш-медитація. У поезіях О. Фесюка знаходимо органічне поєднання філософії та лірики, раціонального й чуттєвого начал. Поет є динамічним у формальних пошуках, наполегливим у прагненні художньої досконалості [6, с. 100].

На думку Н. Зайдлер, поезія О. Фесюка змістовна, сповнена філософських роздумів, одухотворена моральними почуттями. До якої б теми не звернувся автор (Великої Вітчизняної війни та пам'яті про війну; зображення природи України, що стала для Олександра Артемовича другою батьківщиною; мистецтва і людини в мистецтві, творця тощо), вона набуває громадянського звучання, якому вторить лірична мелодія. У цьому співзвуччі і полягає сутність поетичного “Я” митця. Поезія для нього – своєрідне і мало не єдине, за винятком живопису, справжнє, реальне “середовище буття”, а усвідомлення себе поетом і в собі поета настільки природне, що обумовлює глибинне сприйняття світу, фокусує всі напрямки життя [3, с. 309].

О. Фесюк жив радіщами й болями свого часу, його хвилювали одвічні проблеми миру й війни, моральності сучасників, майбутнього людства.

За митцем, пам'ять війни, подвигу вростає у свідомість людей і стає складовою частиною “генетичного коду” народу як поняття героїчного, витвореного й утвердженого історичною традицією. Ця пам'ять наклала свій відбиток і на літературу, мистецтво, вона “увійшла в долю великих поетів, наче продовжила їх біографію” [6, с. 25].

Вважаємо, що у спадку О. Фесюка часте і дуже доречне повернення до повоєнних років [3, с. 101]. Відійшли в небуття жахливі провалля воєнних літ, але залишилася в людях незагоєна рана пам'яті, і поезія митця осягає горизонти цієї пам'яті, на якій залишилися болючі відбитки війни:

Здесь братство воинов. И воинам дано
Бессмертье, выходящее из даты.
Здесь нет имен. И здесь лежит одно
Большое сердце русского солдата [4, с. 56].

Ненависть до ворога в душах і живлюще почуття людської взаємодопомоги, моральна чистота і незаплямованість сумління – саме в них О. Фесюк шукає той внутрішній стрижень, який допоміг нашому народові в цілому та окремій людині вистояти в тій війні. Власне, тематика віршів

(“Ветеран”, “С нами Победа”, “Эпитафия”, поема “Горячий цвет”) обертається у смисловому полі пам’яті.

Властива ліриці про воєнні роки й автобіографічна сюжетність, яка надає переконливості зображенню, правдивої щирості й схвильованості голосу поета.

У творах О. Фесюка майже неможливо побачити лише опоетизовану історію бойових подвигів, якими автор захоплюється і звеличує їх. У центрі уваги поета (поема “Горячий цвет”) – проблеми морального характеру – вірність високим ідеалам, перевірка духовної цінності особистості обставинами, що потребують граничного напруження сил, самопожертви. Переважна більшість ситуацій у творах – драматичні, чи не кожний рядок – “це тривожна струна” [5, с. 6]:

А май нисходить вновь на обелиски
И подступает к сердцу горячо.
О, Мать-Победа, путь у нас не близкий,
Дай опереться на твое плечо [4, с. 9].

На думку В. Зотової, важливим етапом у творчості О. Фесюка є ліро-епічна поема “Горячий цвет”, в якій розкривається трагедія народу і окремої особистості в період Великої Вітчизняної війни, катастрофа віри та сподівання. Звучить думка про безсмертя таланту [3, с. 310].

Сакральний борг перед загиблими не дозволяє О. Фесюкові закривати очі й на негативні явища, що стають об’єктом художнього осмислення й інвективи. Йдеться про героїство справжнє, оплачене кров’ю. Спостерігаємо, як ліричний герой поеми “Горячий цвет”, художник, що осліпнув на війні, стає скульптором “навпомацки”. Герой вмирає, переконаний, що відбитки пальців, залишені на його останніх творах, не зникнуть, а стануть продовженням життя.

У цій поемі майстерно поєдналися стан просвітленого споглядання, примирення з собою, своїм життям (“не каюсь”), із непереборним і до кінця не збагненим рухом буття, до якого наближений і сам автор.

Важливе місце у творчості О. Фесюка посідають вірші, присвячені матері. Мати в його поезії – це Берегиня роду, уособлення доброти, ніжності, тепла. Справжнім поетичним шедевром, сплеском синівської любові і вдячності є вірш, “Мать” який митець присвятив пам’яті своєї матері. Поет писав про свою матір, а написав про всіх матерів, які жили за законами добра, справедливості, співчуття [3, с. 311]:

Мать, потрогай мою седину:
Разве это не мерзлый валежник?
– Нет, мой сын, сквозь снега, сквозь войну
Ты пронес самый нежный подснежник [7, с. 24].

У цьому вірші образ матері наче огорнутий серпанком найніжнішої любові і глибокої пошани.

Впадає в око один дещо парадоксальний момент: у поета не так і багато творів, присвячених материнській темі, та все ж, незважаючи на це, образ матері дуже помітний у його поетичному світі. Перш за все звернімо

увагу на незриму “присутність” образу матері в багатьох поезіях. Звичайно ж, ця “присутність” не віртуальна, вона яскраво відбита у слові. Найчастіше цей відбиток знаходимо в якомусь одному вагомому штриху, виразності якого достатньо для того, щоб відчувалось звучання материнської теми у всьому цілісно сприйнятому творі. Як типовий приклад можна навести поезію “Моя луна”:

Не с той поры, как лунный диск озвучен,
А до луны, считай, один пролет, –
Я с нею от рожденья неразлучен,
И с колыбели, словно мать, она поет [7, с. 25].

Головна причина вагомості теми матері в поетичному світі О. Фесюка полягає в тому, що майже всі поезії, присвячені цій темі, є мистецькими шедеврами. До таких творів, поза всяким сумнівом, слід віднести “Моя луна”, “Мать”, “Счастье”.

Більшість поезій мають виражену екзистенційну проблематику: буття людини у світі структурується її індивідуальною відповідальністю перед суспільством і перед самим собою:

Винюсь я перед тонким стебельком.
Мы с ним одно – он, как и я, не вечен.
Винюсь я перед всем, с чем не знаком,
И перед всем с чем издавна привечен! [4, с. 5].

Поет природно тяжіє до ясної і викінченої художньої форми. За визначенням П. Елюара, “суть поезії – повернути людським словам їх первісне, тобто найчастіше і найвагомніше значення” [8]. Не вдаючись до рясності тропів, О. Фесюк проте вміє знайти яскраву художню деталь, яка осяює весь твір. Треба відзначити, що рання поезія автора тяжіє до стилю класичного [7, с. 312]:

И музыку, что извергает кратер,
Земля впитает чуткая на звук.
Когда-нибудь его найдут на карте
И кратером Симфоний назовут [4, с. 5].

Митець у своїй творчості підходить до екзистенціалістських уявлень про закинутість людини у світ, де найстарішою, найбезперечнішою правдою для неї є вона сама, її до кінця не пізнана внутрішня сутність. Поет приходиться до усвідомлення, що буття можливе лише в момент етичного вибору, катарсисного рішення. Саме етика ставить людину перед проблемою вибору. Індивідуальний вибір і особиста відповідальність структурують життя людини. А внутрішнім цензором, що стоїть на сторожі моральності, повинно стати сумління [3, с. 316]:

Слово, слово...
Сладкая отравка.
А, быть может, жгучее тавро?
Или золоченая оправа?
Или просто плата за добро!!! [9, с. 109].

Отже, тема сумління як шляху до самого себе, до вияву автентичної природи своєї особистості є наскрізною у творчості поета.

У цьому проявляються найхарактерніші риси творчої індивідуальності поета: напруженість у розвитку думки, нервовість морального пошуку, дослідження невинної роботи людської душі. О.Фесюк бачить ідеал духовно цілісної особистості, людини гуманістичних переконань, він зберігає плідну здатність до сумніву, до герцю зі спокусливим прагненням душевного комфорту [3, с. 309].

Поетові близьке почуття суму, зажури од плинності літ, але не відчаю. “Відчуття проминальності” – один із мотивів, що виразно звучить у цих поезіях, але в “проминальності” поет неодмінно знаходить і непроминальне, незнищенне:

Когда меня настигла старость
Я перестал считать года:
Одна душа еще осталась,
Что дал Всевышний навсегда [3, с. 315].

Важливо усвідомити плинність, тимчасовість кожної миті, але ще важливіше найповніше, якнайінтенсивніше наситити кожную цю скороминущу мить діянням, виправдати своє перебування на землі. Людська праця, творчість і кохання є виявом внутрішнього опору цьому плинові, опору не в тому плані, щоб затримати час, спинити фаустівську мить, а в тому, щоб кожную мить життя, яке не знає стриму, наповнити собою, щось реальне протиставити вічній мінливості й минушості [3, с. 6]:

Я на земле познал добро и худо,
С ней никогда не ведая разлук.
И потому я ожидаю чуда
Лишь от своих зерном пропахших рук [7, с. 16].

Недаремно О. Фесюк завершує збірку на мажорній ноті одним із ранніх своїх віршів, де є такі рядки:

Из вагонов, быть может, случится,
Мне рукою махнет кто-нибудь.
Чья-то жизнь в бесконечность умчится,
А за нею лучится. Лучится
В синеву убегающий путь [7, с. 11].

У розмаїтті поетичного світу О. Фесюка, справжнім скарбом є його інтимна лірика. Переживання та почуття, які вилилися в поезію митця, постають не лише життєво виразними й переконливими, стає зрозумілим, що істинного ліризму не може бути без його глибокого філософського осмислення:

Я помню смех. Твой звонкий зимний смех
И дождик с елки на твоём костюме.
И первой снег. Крылатый юный снег,
Что всех равнял в медлительном раздумье [4, с. 28].

У цих рядках автор зумів передати всі барви щасливого кохання: ніжність, увагу до коханої, свої великі почуття, що переповнюють серце.

Мотив єднання, радісної гармонії з природою надзвичайно частий у ліриці письменника. Автор досить несподіваний і різний у погляді на, здавалося б, одне і те ж. Поетичними рядками про природу О.Фесюк передає своє світовідчуття – то радісно збентежене, то замріяно сумне:

Еще вчера из темноты сквозной
О лете лепетал болтливый дождик.
А нынче снег. Познавший красок зной,
Этюдник для зимы открыл художник [4, с. 29].

Отже, інтимна лірика поета представлена широкою амплітудою ліричних переживань, драматичною напругою почуттів, часто елегантними, світлими настроями, сердечними інтонаціями, філософічністю і глибиною думок.

Олександрю Фесюкові не притаманне відсторонення від земного буття, поет послідовно обстоює ідеал діяльної, суспільно активної людини й митця, прагне насамперед служити людям, і в цьому служінні – можливість для нового розширення горизонтів власного “Я”, власних творчих можливостей.

Природно, що поезія митця нині сприймається дещо інакше, ніж у ХХ столітті: змінився час, змінилися читацькі запити, вимоги до письменників, зазнала еволюції сама культура творчого мислення, яка збагатилась і розвинулась разом із суспільством ХХІ століття. Однак варто зауважити, що проблеми, порушені О.Фесюком, й нині залишаються актуальними.

Література

1. Авдеенко С. Счастливый талант / С. Авдеенко // Мелитопольские ведомости. – 1995. – № 21. – С. 6.
2. Беляева Е. Поэт, художник, почетный гражданин / Е. Беляева // Мелитопольские ведомости. – 1999. – № 56. – С. 8.
3. Вікторів В. Спочатку було яблуко згоди: (Про нову поетичну збірку “Яблоко согласия”) / В. Вікторів // Новий день. – 1998. – № 18. – С. 6.
4. Григоренко М. У колі шанувальників і друзів / М. Григоренко // Запорізька Січ. – 1999. – № 29. – С. 6.
5. Елюар Поль. Поезії / Антологія зарубіжної поезії другої половини ХІХ–ХХ сторіччя (укл. Д.Наливайко) / Елюар П. – К.: “Навчальна книга”, 2002. – 406 с. 6.
6. Літературний світовид Мелітопольщини: Хрестоматія / Упоряд.: Н. Зайдлер, О. Гончаренко. – Мелітополь: ТОВ “Видавничий будинок ММД”, 2009. – 488 с. – С. 89–103.
7. Письменники Запорізького краю. – Запоріжжя: Хортиця, 2002. – 580 с. – С. 309–316.
8. Фесюк А. Облака: Стихи / А. Фесюк. – Запоріжжя: РИП Видавець, 1993. – 64 с.

9. Фесюк А. Моя Луна: Стихи и поэма / А. Фесюк. – Запоріжжя: РИП Видавець, 1994. – 64 с.

Анотація

Ю.М. Єгорова. Феномен поетичного мислення О.Фесюка

У статті досліджено творчість О.Фесюка, яка має велике значення для розвитку регіональної літератури. По-перше, як спосіб самоідентифікації території. По-друге, як приклад успішного входження провінційного письменника в літературний контекст. Всі перераховані особливості лірики О.Фесюка дозволяють сподіватися на те, що його творчість посяде почесне місце в історії української літератури, чому в якійсь мірі зможе сприяти представлене дослідження.

Ключові слова: лірична поезія, цикл, мотив, символ, архетипіка.

Аннотация

Ю.Н. Егорова. Феномен поэтического мышления А.Фесюка

В статье исследуется творчество А.Фесюка, которое имеет большое значение для развития региональной литературы. Во-первых, как способ самоидентификации территории. Во-вторых, как пример успешного вхождения провинциального писателя в литературный контекст. Все перечисленные особенности лирики А.Фесюка позволяют надеяться на то, что его творчество займет почетное место в истории украинской литературы, чему в какой-то мере может способствовать представленное исследование.

Ключевые слова: лирическая поэзия, цикл, мотив, символ, архетипика.

Anotation

Y.M. Egorova. Phenomen of poetic thinking by O.Fesyuk

The article deals with the creativity by O.Fesyuk for the development of regional literature. Firstly, as a way of self-identification area. Secondly, as an example of successful entry provincial writer in a literary context. All these features lyrics and personality by O.Fesyuk can hope that his work will occupy a place of honor in the history of Ukrainian literature, why some extent can help present study.

Key words: lyric poetry, cycle, motive, symbol, arhetypika.